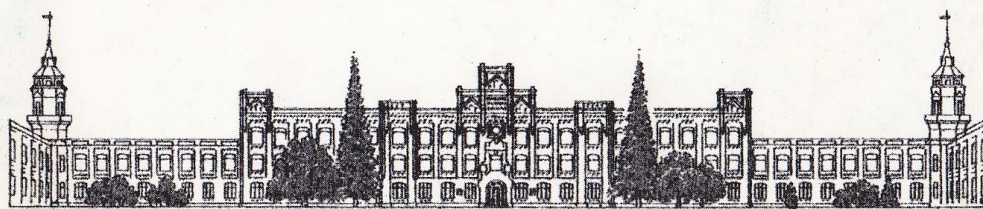

ВІСНИК

НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ УКРАЇНИ
"КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ
ІНСТИТУТ"

ФІЛОСОФІЯ
ПСИХОЛОГІЯ
ПЕДАГОГІКА

№2(8)/2003

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЯК ВИМІР ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

2003 р., І.В. Нікітіна

*кандидат психологічних наук, доцент
кафедри філософії*

Національного університету харчових технологій

Професійна діяльність є найважливішою сферою самореалізації людини. Задоволеність працею це головний показник соціальної адаптації, успішності та продуктивності життя, особливо для молодого фахівця. Трансформації сучасного суспільства вимагають від нього пластичності, мобільності, неординарності у вирішенні професійних проблем, здатності швидко оволодівати новими технологіями, спорідненими спеціальностями, орієнтуватись на заснування власної справи, максимально повно розкривати свій професійно-особистісний потенціал, щоб бути конкурентоспроможним, продуктивним, впевненим у собі. Необхідною умовою реалізації таких нових форм праці є наявність у випускника технічного університету цілісної позитивної "Я"-концепції. Особливу увагу психологи звертають на набуття фахівцем сенсу діяльності (власну легітимацію). Це вузловий момент для самореалізації у будь-якій діяльності. Переживання особистісного смислу "Я" як суб'єкта діяльності є функцією розвитку позитивного самоствавлення особистості. Особливо актуальним цей розвиток є для студентства.

За дослідженнями фахівців саме в молодості відбувається трансформація об'єктного самоствавлення у суб'єктне самоствавлення. Особистість починає ставитись до себе як до рівноправного партнера в діяльності та спілкуванні. Самоствавлення виступає новою детермінантою саморозвитку особистості. Однак, соціальна ситуація розвитку студента провокує його на формування об'єктного ставлення до себе, маніпулятивних форм поведінки, інколи на сприйняття себе як "жертви". Тому, якісна підготовка сучасного конкурентоспроможного фахівця вимагає формування у нього позитивного суб'єктного самоствавлення при відповідному психолого-педагогічному забезпеченні цього процесу в умовах технічного університету.

Грунтовне дослідження самоствавлення як системного особистісного утворення проводиться відомими психологами В.В. Століним, М. Кальвіньо, Н.І. Сарджвеладзе, А.В. Петровским, А.І. Харашем. Вчений С.Р. Пантілеєв досліджує особливий взаємозв'язок між системою самооцінок, емоційно-ціннісних ставлень особистості та її самореалізацією. Психологічні особливості побудови життєвого світу особистості молодої людини і в цьому контексті, роль та трансформації її ставлення до себе вивчає український психолог Т.М. Титаренко. Самоствавлення у річищі концепції про особистісні смисли "Я" розглядають вчені А.Г. Асмолов, А.В. Петровський. Праці фундатора української школи психологів Г.С. Костюка орієнтують на вивчення процесів саморозвитку, в тому числі і самоствавлення, з позиції зустрічної, зовнішньої та внутрішньої детермінації, особливо в освітніх закладах. Дослідження І.О. Балла, І.А. Зазюна, стосовно позитивної професійної взаємодії викладача та студента розвивають принципи гуманізму, любові та

поваги, закладені в досвіді педагогічної праці вітчизняних таких викладачів, як К.Д. Ушинського, А.П. Макаренка, В.О. Сухомлинського. Центральну роль "Я"-концепції в розвитку, самовизначенні та самореалізації особистості плідно досліджують вчені психологи С.Д. Максименко, Н.В. Чепелева, В.Г. Панок, Н. Пов'якель тощо.

Невирішеними є психологічні особливості розвитку позитивного самоствавлення особистості студента технічного університету як суб'єкта діяльності; роль психолого-педагогічних дисциплін, їх цілі, завдання та засоби в системі міждисциплінарних зв'язків в аспекті формування позитивного суб'єктного самоствавлення випускника технічного університету, здатного плідно працювати на потреби України.

Основною метою нашого дослідження є: виділення детермінант розвитку позитивного суб'єктного самоствавлення студента та встановлення психологічного взаємозв'язку між самоствавленням та професійної самореалізацією майбутнього фахівця; аналіз психологічних особливостей трансформації самоствавлення у студентському віці; визначення шляхів формування позитивного суб'єктного самоствавлення особистості в умовах технічного університету на принципах зустрічної детермінації та роль в цьому психолого-педагогічних дисциплін.

Структурну модель самоствавлення як системного особистісного утворення дослідив відомий психолог В.В. Сталін на основі концепції про особистісний смисл "Я". Основу самоствавлення складає процес, у якому власне "Я", власні риси та якості оцінюються особистістю відносно мотивів, що відображають потребу у самореалізації.

Самоствавлення - це активність суб'єкта відносно свого Я, яка складається з певних внутрішніх дій (та настанов на ці дії), диференційованих або за емоційно-оцінною специфікою або предметним змістом самої дії. На основі цього виділяється мікро- та макроструктури самоствавлення. Мікроструктура - це самоствавлення "із середини" самосвідомості зі сторони реалізуючих його механізмів, аналіз його внутрішнього діалогу як вивчення результату через процес; змісту, обумовленого та визначеного формою існування. Макроструктуру, складає емоційно-оцінна система. За рахунок активності ці структури інтегруються в загальне почуття позитивного або негативного ставлення особистості до себе. Самоствавлення формується як вирішення суперечностей між "Я"-об'єкт та "Я"-суб'єкт. За думкою психолога Н.І. Сарджвеладзе як об'єктне так і суб'єктне самоствавлення реалізуються когнітивною активністю, емоційними реакціями та системами дій особистості на адресу себе самої [9, 98]. У реальній соціокультурній ситуації розвитку постійно відбувається трансформація об'єктного та суб'єктного самоствавлення.

На наш погляд, проблема формування позитивного самоствавлення полягає у знаходженні міри суб'єктного та об'єктного самоствавлення особистості в залежності від реальної ситуації її розвитку та ієрархії ціннісно-смислових орієнтацій і систем самооцінок.

Розвиток самоствавлення студента має психологічні особливості. Т.М. Титаренко дослідила, що ставлення до себе як до людини, яка взаємодіє з іншими людьми, як до рівноправного партнера у спільній діяльності є новою детермінантою в саморозвитку студента. У ставленні до себе, оцінюванні себе інтегруються ставлення до міри самореалізації у соціумі та ставлення до інших людей. [11].

Формування позитивного суб'єктного самоствавлення є необхідною умовою самореалізації майбутнього фахівця. За останніми дослідженнями [5; 7; 12] детермінантами самореалізації в молодості є система самооцінок і система емоційно-ціннісних ставлень. Система самооцінок визначається дією захисних механізмів і не може здійснювати регулятивну функцію щодо соціальної життєдіяльності особистості. Емоційно-ціннісне ставлення формується за механізмом атракції, тому не потребує зовнішніх оціночних еталонів, є більш стабільним внаслідок меншої когнітивної обробки на рівні свідомості. Емоційно-ціннісне ставлення до себе як смисловий утвір є механізмом, який дає узагальнену та невикривлену оцінку "Я" як умову самореалізації. Студент може позитивно ставитись до себе і до власної самореалізації навіть при зниженій самооцінці.

Автором було проведено дослідження психологічних особливостей суб'єктного самовизначення особистості студента на базі Національного університету харчових технологій [5]. В результаті встановлено глибокий взаємозв'язок процесів суб'єктного самовизначення та суб'єктного самоствавлення в емоційно-ціннісному аспекті. Виявлені детермінанти - складові самоствавлення (самоприйняття, самоінтерес, аутосимпатія та очікування позитивного ставлення оточуючих), які оптимізують самовизначення студента як суб'єкта діяльності та активізують його самореалізацію.

За концепцією зустрічної детермінації розвитку особистості (Г.С. Костюк) формування позитивного суб'єктивного самоствавлення - це внутрішньо необхідний рух від нижчих рівнів до вищих, обумовлений зовні. Макросоціальні умови розвитку студента провакують його на об'єктно-маніпуляторне самоствавлення, тому мікросоціальні умови технічного університету повинні забезпечувати "зону найбільшого розвитку" для кожної особистості стосовно трансформації об'єктного самоствавлення у суб'єктне. Вузівське середовище задає ієрархію провідних діяльностей і мотивів для усвідомлення власного "Я", набуття смислу "Я" та "алфавіт" емоційних переживань, у якому це усвідомлення здійснюється.

Відповідно до потреб розвитку особистості студента та сучасних вимог якісної підготовки фахівця інтегруючою метою викладання психології в технічному університеті є, на наш погляд, формування позитивного суб'єктного самоствавлення в емоційно-ціннісному аспекті, який пов'язаний із смислоутворюючими мотивами, що відображають потребу особистості студента в самореалізації. Для цього кожному студенту потрібно допомогти:

- 1) усвідомити та прийняти особисті потреби інтегровати цінності та смисли;
- 2) футурувати позитивні образи та перспективи майбутнього; співпереживати з ровесниками емоційну привабливість майбутнього;

- 3) конструювати індивідуальну життєву та часову перспективу;
- 4) прогнозувати можливості творчої самореалізації у професійних та життєвих ситуаціях.

Результат буде визначатись суперечливою єдністю інтеріоризації та екстеріоризації, об'єктивації та суб'єктивації в процесі саморозвитку особистості студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Асмолов А.Г.* Личность как предмет психологического исследования. - М.: Изд-во МГУ, 1984. - 104 с.
2. *Балл Г.О.* Гуманізація загальної та професійної освіти і суспільна активність і психолого-педагогічні орієнтири // Неперервна професійна освіта: Проблеми, пошуки, перспективи / За ред. *І.А. Зазюна* — К.: Віпол, 2000 - С. 134-137.
3. *Коломийський Н.Л.* Методологічні та методичні особливості викладання психології у технічному університеті // Вісник НТУУ "КПІ": Філософія. Психологія. Педагогіка. - 2001. - №3. - С. 97.
4. *Костюк Г.С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. - Л.: Рад. пік., 1989 - 608 с.
5. *Нікітіна І.В.* Психологічні особливості виховання студента у суб'єктному вимірі розвитку його особистості // Психологія. Збірник наукових праць. - К.: НПУ, 2003. - № 19. - С. 244-250.
6. *Основи загальної психології* / За ред. Академіка АПН України, проф. *С.Д. Максименка*. - К.: НППЦ Перспектива, 1998. - 256 с.
7. *Пантелєєв С.Р.* Самоотношение как эмоционально-оценочная система. - М.: Изд-во МГУ, 1991. - 108 с.
8. *Петровский А.В.* Развитие личности и проблема ведущей деятельности // Вопросы психологии. - 1987. - № 1 - С. 76-81.
9. *Сарджвеладзе Н.И.* Личность и взаимодействие с социальной средой. - Тбилиси: Мацниереба, 1989 – 204 с.
10. *Столин В.В.* Самознание личности. - М.: Изд-во МГУ, 1983. - 284 с.
11. *Титаренко Т.М.* Рання молодість: проблема смислотворення, подальше професійне і життєве самовизначення. - К.: Либідь, 1999. - С. 447-448.
12. *Чепелева Н.В.* Життєва ситуація особистості // Основи практичної психології: Підручник для студентів вузів. - К.: Либідь, 1999. - С. 112- 190.
13. *Rogers K.* Psychotherapy and Personality Change. – Chicago: Univ. of Chicago, 1954. - 325 p.